

EĞRİ KESİM TEKNİĞİNE ANADOLU'DAN BİR ÖRNEK: KONYA II.KILIÇARSLAN TÜRBESİ'NİN AHŞAP KAPI KANATLARI

Rüstem BOZER

Orta Asya kaynaklı eğri kesim tekniğinin Türkler aracılığı ile Samarra'ya getirilerek burada orijinal bir üslup ortaya koyduğu ve oradan da diğer İslam ülkelerine yayıldığı bilinmektedir¹. R. Ettinghausen, eğri kesim tekniğinin Samarra sonrasındaki gelişmesini ve çeşitli ülkelerdeki bazı örneklerini bir makale ile incelemiş ve bu tekniğin 14. yüzyılın ilk çeyreğine kadar uygulandığını ortaya koymuştur². Alçı, ahşap ve taş gibi çeşitli malzemede karşımıza çıkan bu teknikle değişik ülkelerde paralel örnekler verilmiştir. Geleneği sürdüren bu eserlerden bazıları saf Samarra üslubuna sadık kalmaya çalışırken, bazıları da ondan uzaklaşmaya ve gittikçe çözülmeye başlamıştır.

Mısır'da Tolunoğulları zamanına (M.868-905) ait ahşap süslemeler Samarra ile çağdaş olmaları açısından bu üslubu tam olarak yansıtır³. Tolunoğlu Ahmet Camii (M.876-79) bu bakımdan önemli bir yere sahiptir⁴. Yine bu devirden orijinal bazı ahşap parçalar bugün Kahire Arap Müzesi⁵ ve Berlin Müzesi'nde⁶ yer almaktadır. Tolunoğulları'ndan sonra, Kahire El-Hakim Camii'ndeki (M.1003) kemer gergileri⁷, El-Ezher Camii'ne El-Hakim tarafından taktırılan kapı kanatları (M.1010)⁸, Fatımî Sarayı'ndan (M.1058) Kalavun Mâristanı'na getirilen kapılar⁹ gibi Fatımî devri örneklerinde, Samarra üslubundan uzaklaşan fakat tekniği devam ettiren eserler görülür. Ancak, yine Fatımî devrinde başlayan figürlü süslemenin yaygınlık kazanmasıyla Mısır ahşap eserlerinde önemini yitirir¹⁰. Buna karşılık, meselâ, İran'da Nain Ulu Camii minberi (M.1311) gibi örneklerde¹¹, 14. yüzyılın ilk çeyreğine kadar çeşitli şekillerde devam etmiş ve Mısır'a göre daha uzun ömürlü olmuştur.

1. Bkz. S.Ögel, "Anadolu Ağaç Oymacılığında Mail Kesim", *Sanat Tarihi Yıllığı*, I (1964-1965), İstanbul, 1965, s.110; G.Öney, "Anadolu'da Selçuklu ve Beylikler Devri Ahşap Teknikleri", *Sanat Tarihi Yıllığı*, III (1969-1970), İstanbul, 1970, s.143; G.Öney, "İrfan'da Erken İslâm Devri Alçı İşçiliğinin Anadolu Selçuk Sanatında Akisleri", *Belleken*, Cilt: XXXVII, Sayı: 147, Temmuz 1973, Ankara, 1973, s.266.
2. R.Ettinghausen, "The 'Beveled Style' in the Post-Samarra Period", *Archaeologica Orientalia in Memoriam Ernst Herzfeld*, New York, 1952, s.72-83. Bu makalede Irak, Mısır, Suriye, İran, Mağrip, Afganistan, Anadolu gibi ülkelerdeki bazı örnekler ele alınıp tanıtılmıştır.
3. Ay.es., s.75. Karşılaştırma için bkz. E.Herzfeld, *Der Wandschmuck der Bauten von Samarra und seine Ornamentik Ausgrabungen von Samarra*, I, Berlin, 1923, pl.XIV, XVI, XXV, XXIX, XLI.
4. Resim için bkz. K.A.C. Creswell, *Early Muslim Architecture, II. Umayyads, Early Abbasids and Tulunids, A.D.751-905*, Oxford, 1940, pl. 113-114.
5. Bkz. M.G.Wiet, *Album du Musée Arabe du Caire*, Caire, 1930, s.19; M.S.Dimand, *A Handbook of Muhammadan Art*, New York, 1958, s.111.
6. R.Ettinghausen, "Ägyptische Holzschnitzereien Aus Islamischer Zeit", *Berliner Museen*, Jg. 54, Helf.I, 1933, s.17
7. R.Ettinghausen, "Beveled Style", s.75, pl. X.
8. Ay.yer. ; Resim için bkz. K.A.C. Creswell, *The Muslim Architecture of Egypt, I, Ikshids and Fatimids, A.D. 939-1171*, Oxford, 1952, pl.33.
9. K.A.C.Creswell, *The Muslim Architecture of Egypt*, s.128-130, pl.39
10. R.Ettinghausen, "Ägyptische Holzschnitzereien aus Islamischer Zeit", s.18-19; M.S.Dimand, a.g.e., s.110-111.
11. Minber için bkz. M.B.Smith, "The Wood Minbar in the Masjid-i Djami, Nain", *Ars Islamica*, V, 1938, s.21-32.

R.Ettinghausen'in post-Samarra örneklerini incelediği yazısında Anadolu'dan sadece Malatya Ulu Camii'nin minberi tanıtılmıştır. Daha sonra S.Ögel tarafından yapılan çalışmada, Malatya Ulu Camii minberine Kayseri Lala Paşa Camii, Harput Sare Hatun Camii ve Ankara Alaaddin Camii minberleri de ilave edilerek Anadolu'daki örnek sayısı çoğaltılmıştır¹². Ayrıca, G.Öney'in ahşap teknikleri hakkındaki makalesinde Aksaray Ulu camii minberi ile Sivrihisar Ulu Camii'nin bazı sütunlarında bu tekniğe rastlanıldığı ifade edilmiştir¹³. Anadolu örneklerine, Bursa Yeşil Türbe'nin (M.1421) kapı ve pencere kanatları ile Yeşil Camii'nin (süsleme M.1424) madalyonlu pencere kanadını da ekleyebiliriz. Bu eserlerin binilerinde, ortadaki rozetin alt ve üst kısmına, eğri kesim tekniğiyle işlenen stilize motifler uzak anaları taşıması bakımından dikkat çekicidir.

Burada tanıtacağımız II. Kılıçarslan Türbesi'ne ait kapı kanatları da eğri kesim tekniğinde işlenen ve şimdiye kadar üzerinde durulmayan önemli örneklerden birisidir. Kanatlar türbenin kuzeydoğu cephesindeki, sonradan pencereye dönüştürülen, asıl kapı açıklığını¹⁴ örtmektedir (Resim 1).

Konya Alaaddin Camii'nin avlusunda yer alan türbe, plân tipinin Selçuklu dönminde ünük olması nedeniyle pek çok çalışmada ele alınmış; hem mimarisi hem de taş ve çini süslemeleri anlatılmış ancak, ahşap kapılarından pek söz edilmemiştir. Z.Oral ve I.H.Konyalı'nın çalışmalarında birer cümle ile¹⁵; F.Sarre'nin çalışmasında¹⁶ ise bir fotoğraf ve kısa bir paragrafta bahsedilen ahşap kanatlar her üç yayında da pencere kanatları olarak tanıtılmıştır. Gerek kanatların bulunduğu ve bugün pencere olarak kullanılan kuzeydoğudaki açıklığın orijinalde kapı olması gerekse kanatların kapandığı zaman süslemeli yüzlerinin dışarıya bakması bunların aslında kapı kanatları olduğuna şüphe bırakmaz.

Türbe, kitabesine göre 1155-1192 tarihleri arasında hüküm süren Selçuklu Sultanı II.Kılıçarslan tarafından yaptırılmıştır¹⁷. Kitabede kesin olarak inşa tarihi bulunmadığından 12.yüzyılın son çeyreğinde yapıldığı kabul edilmektedir¹⁸. Teknik ve süsleme özelliklerine göre kapı kanatları da türbe ile aynı yıllarda yapılmış olmalıdır¹⁹. Eser Anadolu'daki günümüze ulaşan ahşap kapıların bugün bilinen en erken tarihli örneğidir.

Bazı küçük çatlamlar dışında günümüze sağlam durumda gelen kapı kanatları kendi kaderine terk edilmiş ve maalesef uzun yıllardır devam eden Alaaddin Camii'ni kurtarma çalışmaları sırasında kalın bir toz tabakasıyla kaplanmış. Hiç değilse kurtarma çalışmaları sonuçlanıncaya kadar müzeye kaldırılmalı ve temizlenmelidir. Aynı durum camideki minber için de söz konusudur.

118x210 cm. ölçülerindeki kapı simetrik iki kanatlıdır. Her kanat yekpare iki ahşap levhanın yan yana getirilmesiyle *çakma* tekniğinde imâl edilmiştir. Ahşap levhalar birbirlerine tutturulurken madenî kuşaklardan da yararlanmış. Kapı kanatları güllurusuna yakın açık bir renkle boyanmıştır²⁰.

Kanatlar düşey sıralanan eş büyüklükteki dörder kare panoya bölünmüş ve her pano içiçe ikişer bordürle kuşatılmıştır (Şekil 1-Resim 2,3). Bordürler ve panolar birbirlerinden düz sırtlı ince şeritlerle ayrılırlar. Kanatlarda geometrik bezeme ve genellikle görmeye alışık olduğumuz yazı yoktur.

Panolarda palmet-rumî kombinasyonuna dayalı bitkisel süslemeler görülmektedir. Sanatçı bazen motif karakterini bazen de yerini değiştirerek aynı motiflerle farklı kompozisyonlar ortaya koymuştur. Bütün motifler iri tutulmuş ve özel bir değer kazanmıştır. Her iki kanadın üstten itibaren birinci, ikinci ve üçüncü

12. S.Ögel, a.g.m., s.110-117. Bu çalışmada ayrıca, Konya Kalesine ait melek figürlerinin taçlarındaki süslemeye de değinilecek, bunların Samarra eğri kesim tekniğini Anadolu'da en saf bir şekilde aksettiren örnekler olduğu belirtilmiştir.

Ahlat'taki bir grup mezartaşında Konya meleklerinin taçlarındaki süslemelerle aynı tarzda ancak, bazılarındaki oymaların daha derin olduğu örnekler vardır. Post-Samarra üslubunu açıkça yansıtan bu mezartaşları 12. yüzyılın ikinci çeyreğine tarihlenmektedir. Bkz. B.Karamağaralı, **Ahlat Mezartaşları**, Ankara, 1972, s.41, 116-118, res.123-126.

13. Bkz.G.Öney, "Anadolu'da Selçuklu ve ...", s.143.

14. Bu konuda bkz. I.H.Konyalı, **Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi**, Konya, 1964, s.581; M.O. Ank, "Erken Devir Anadolu Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri", **Anadolu (Anatolia)**, XI (1967), Ankara, 1969, s.70; H.Önkal, **Anadolu Selçuklu Türbeleri**, A.Ü. İslâmi İlimler Fakültesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 1977, s.230

15. Bkz. Z.Oral, "Konya'da Alâüd-din Camii ve Türbeleri", **Yıllık Araştırmalar Dergisi**, I (1956), Ankara, 1957, s.49; I.H.Konyalı, a.g.e., 581.

16. F.Sarre, **Seldschukische Kleinkunst**, Leipzig, 1909, s.30

17. Z.Oral, a.g.m., s.56; I.H.Konyalı, a.g.e., s.580; H.Önkal, a.g.e., s.235.

18. M.O.Arik, a.g.m., s.70; H.Önkal, a.g.m., s.235.

19. F.Sarre, a.g.e., s.30'da, kapı kanatlarının da türbe ile aynı yıllarda yapıldığını kabul etmiş; ancak, türbe kitabesini H616/M.1219-20 olarak vermiştir.

20. Ahşabın dokusuyla kaynaşmış durumdaki boya muhtemelen sonraki dönemlere aittir. Selçuklu ve Beylikler devri ahşap kapılarında özgün boyalı örnek tanımıyoruz. Ancak, 16. yüzyılda, Üsküdar Mihrimah Sultan Camii'nin kuzeydeki kapı kanatlarında kayacak ağaçından yapılan geometrik parçaların empenye yoluyla kırmızılaştığı ve bu boya maddesinin aynı zamanda koruyucu olduğu bilinmektedir. Bkz. N.Sinemoğlu, "Üsküdar Mihrimah Camii (İskele Camii) Ana Giriş Kapısı Kanatları", **Akademi 10. Mimarlık ve Sanat**, İstanbul, 1981, s.45.

panolarındaki süslemeler bazı küçük ayrıntılar dışında birbirleriyle simetrik (Resim 4,5,6). Dördüncü panolar ise farklı tezyin edilmiştir (Resim 7,8). Fakat hepsinde kompozisyonların merkezini teşkil eden motif diğerlerine göre daha büyük tutulmuş; yüzeylerine palmet ve kıvrım dallar oyulmuştur. Merkezdeki motif birinci, ikinci ve dördüncü panolarda farklı tiplerde olmak üzere stilize palmettir (Şekil 2-a,b,c). Üçüncü panolarda ise elipse benzeyen bir şekildir (Şekil 2-d). Bu motiflerin yapraklarından ve saplarından çıkan rumiller panolarda girift bir süsleme meydana getirirler. Aralarda yer yer böbrek tipine benzeyen yapraklar göze çarpar. Rumillerin yaprak uçları volütlüdür ve bazıları panonun çerçevesine kadar uzanmaktadır. Panolardaki rumillerde dört ana tip seçilmektedir (Şekil 3). Ancak, gerek yaprakların kenarlarına gerekse yüzeylerine açılan çeşitli yivlerle hem çeşitlilik kazanırlar hem de zengin bir görüntü sergilerler.

Panoları kuşatan bordürlerin süslemesi her iki kanatta da aynıdır (Resim 4,8): Dıştaki bordürlerde yüzeysel bir oyma ile, yarım daire gibi kavisler çizerek ilerleyen kıvrım dallar ve sapı bu dallara bağlanarak daireyi tamamlayan palmetler yer alır (Şekil 4). Bu tür süsleme 12. ve 13. yüzyıl Anadolu ahşap eserlerinde yaygındır. Eğri kesim tekniği ile işlenen içteki bordürlerin süslemesi ise yaygın bir kullanıma sahip değildir. Burada yine kavisler çizen fakat, birbirlerine dolanmadan ilerleyen iki sıra rumilli kıvrım dal görülür.

Her iki kanadın ikinci ve üçüncü panolarının arasında süslemesiz birer daire dikkati çeker (Resim 5). Üst kenarına yakın bir yerde delik de bulunan ve özel olarak hazırlandığı belli olan bu kısımlarda, eskiden bir kapı tokmağının takılı olduğu düşünülebilir²¹.

Sol kanada monte edilen ve günümüze gelebilen orijinal kapı binisinin hem gövdesine hem de başlıklarına dış bordürlerdeki süslemenin aynısı işlenmiştir (Resim 8).

Kanatlarda iki ayrı süsleme tekniği uygulanmıştır. Bunlardan birisi dıştaki bordürlerde ve binide görülen *düz sathılı oyma* tekniği, diğeri ise içteki bordürlerde ve panolarda görülen *eğri kesim* tekniğidir. Buradaki eğri kesim tekniğinin uygulanışında dikkati çeken bir husus vardır: Süslemeyi meydana getiren motifler oyma tekniğinde olduğu gibi konturlarıyla belirtilmiş, daha sonra bu motiflerin aralarındaki kısımlar eğri kesim tekniğinde derin olarak işlenmiştir. Aralarda herhangi bir zemin yoktur. Samarra üslubundaki sathıhtan başlayan tatlı bir eğitim burada kalkmıştır (Resim 9). Geri plân ile motif arasındaki kontrast vurgulanmış; panoların dolduran palmet ve rumiller üzerindeki ışık-gölge oyunu ile plastik bir etki yaratılmıştır. Panoları kuşatan dıştaki bordürlerin oldukça yüzeysel bir oyma ile işlenmesi de bu etkiyi pekiştirmektedir. Kanatlara bakılınca, süslemeyi çerçeve içine alan düz yüzeyli kısımlardan sathı oyma ile işlenen dıştaki bordürlere, oradan da içteki bordürlere ve nihayet daha derin oyulan merkezdeki panolara doğru bir kademelenme farkedilir. Böylece, kanat yüzeyinde keskin hatlardan oluşacak bir görüntü engellenmiştir.

Anadolu'da eğri kesim tekniğinin görüldüğü Malatya Ulu Camii, Harput Sare Hatun Camii, Kayseri Lala Paşa Camii ve Ankara Alaaddin Camii minberleri 9. yüzyıl Samarra ve Mısır ahşap eserlerindeki kıvrımlı soyut süslemelerden uzaklaşarak biraz daha anlaşılabilir kompozisyonlar ortaya koyarlar. Ancak, bazı motiflerin karakterleri tespit edilebiliyorsa da birçoğunu algılamak hâlâ güçtür. 12. yüzyıla ait bu örneklerdeki motifler kıvrak ve hareketlidir²². Bu hareketliliği incelmış ve küçülmüş motifler ile kıvrım dallar sağlar. Oymalar fazla derin değildir. Bunlardan Lala Paşa Camii minberindeki bordürün işleniş biçimi örneğimize yakındır²³.

II. Kılıçarslan Türbesi'nin kapı kanatlarındaki panolarda görülen süslemenin Anadolu'daki en yakın benzeri yine Konya'da, Alaaddin Camii'nin minberinde (M.1155) karşımıza çıkıyor²⁴. Minber korkuluklarının uç kısımlarındaki üçgen sahalarda yer alan süslemeler gerek kompozisyon gerekse tekniğin uygulanışı bakı-

21. Bugün Ankara Etnoğrafya Müzesi'nde sergilenen Tavuslu Kapı ile İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde sergilenen figürlü Karaman Kemerli Kapısı'nın üstteki tâli madalyonlarında da yine bir kapı tokmağının veya bir rozetin izleri mevcut tur. Sözünü ettiğimiz bu örneklerden başka Selçuklu dönemine ait diğer kapı kanatlarında, özel hazırlanmış böyle boşluklar yoktur. Benzer bir durum 15. yüzyılda, Bursa Yeşil Türbe Osmanlı Koca Mehmet Paşa Camii ve Merzifon Çelebi Sultan Mehmet Medresesi kapı kanatları gibi örneklerde, kapı halkaları için karşımıza çıkmaktadır.

22. S.Ögel, a.g.m., s.115.

Bugün Ankara Etnoğrafya Müzesi'nde sergilenen Malatya Ulu Camii minberinin, adı geçen yapıya ait olduğu şüpheli karşılanmaktadır. (Bkz.Z.Oral,"Anadolu'da Sanat Değeri Olan Ahşap Minberler, Kitabeleri ve Tarihçeleri", *Vakıflar Dergisi*, V, Ankara, 1962, s.50-51; M.O. Arık, "Malatya Ulu Camii'nin Aslı Planı ve Tarihi Hakkında", *Vakıflar Dergisi*, VIII, Ankara, 1969, s.142). Minberde tarih kitabesi bulunmadığından çeşitli tarihlere maledilmiştir: R.Ettinghausen, "Beveled Style", s.82'de ve S.Ögel, a.g.m., s.115'de minberin süslemesine dayanarak 12. yüzyıla; O.Aslanapa, "Minber", *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: VIII, İstanbul, 1960, s.338'de 13. yüzyıl başına; G.Öney, "İran'da Erken İslam..." s.260, dipnot 15'de M.O.Arık'ın yapıyı tarihlendirmesi esas alınarak 1224 yılı civarına, verilmiştir.

23. Resim için bkz. S.Ögel, a.g.m., s.114, res.4.

24. Bilindiği gibi, camide kurtarma çalışmaları sürdürüldüğünden minber tahtalarla kapatılarak korunmaya (?) alınmıştır. Bu nedenle eseri görmemiz mümkün olmadığı gibi yayınlarda da bu süslemeyi gösterecek ayrıntılı fotoğrafları bulamadık. Sayın Prof.Dr.Haluk Karamağaralı, minberdeki bu tezyinatın varlığından beni haberdar etmiş ve fotoğrafını göstermiştir. Kendilerine burada teşekkür ederim.

mından paralellik gösterir. Anadolu genelinde aynı tarzda süslemeye sahip yakın tarihli iki örneğin aynı yapı grubu içindeki ahşap eserlerde karşımıza çıkması dikkat çekicidir²⁵.

Anadolu dışında da bazı paralel örnekler tespit edebiliyoruz: İran'dan, Muhammediye (Yezd) Camii Minberi'nin²⁶ ve Abyane Meydan Mescidi minberinin (M.1073)²⁷ yan aynalık panoları; Irak'tan, İmadiye Ulu Camii minberinin (M.1153-54)²⁸ yan aynalık panoları; Mısır'dan El-Ezher Camii'ne El-Hakim tarafından taktırılan ahşap kapıların (M.1010)²⁹ düşey panoları aynı prensip içinde değerlendirilebilirler (Resim 10,11). Ayrıca Afganistan'daki Gazneli Mahmut Türbesi'nin (M.1030) kapı kanatlarının arka yüzlerindeki kare panolarda yer alan süslemeler³⁰ özellikle ışık-gölge tesirinin benzerliği bakımından dikkat çekmektedir (Resim 12). Fakat, II. Kılıçarslan Türbesi'nin kapı kanatlarını bu eserlerden ayıran önemli bir özellik motiflerin tek tek anlaşılabilmesi ve kompozisyonun takip edilebilmesidir. Ayrıca, hem geçmişi orta Asya'ya kadar uzanan eğri kesim tekniğinin hem de Anadolu'da bundan sonra çokça kullanılan düz satırlı oyma tekniğinin yanyana uygulanması da önemlidir.

Kapı kanatları şema bakımından az rastlanan bir düzene sahiptir. Anadolu'da en yakın benzeri bugün Ankara Etnoğrafya Müzesi'nde sergilenen Ankara Kızılbey Camii'nin altışar panolu kapı kanatlarıdır (13.yy.) (Resim 13). Bu eser yazının olmayışı³¹, panoların tamamen bitkisel süslemeyle dolgulanması ve bordürlerle kuşatılması gibi pek çok açıdan ortak özellikler taşımaktadır. Ancak, panoların dikdörtgen olması ve sayısı bakımından örneğimizden ayrılır. Anadolu dışından ise, Gazneli Mahmut Türbesi'ndeki kapı kanatlarının arka yüzleri aynı şemada bilinen ender örneklerden birisidir.

Kısaca tanıtmaya çalıştığımız II. Kılıçarslan Türbesi'nin ahşap kapı kanatları, eğri kesim tekniğinin uygulanışı, böbrek tipine benzer yaprakların kullanımı, motiflerin belirginleşerek Samarra örneklerindeki soyut kompozisyonlardan ayrılması ve panoların merkezindeki iri motiflerin satırlarına başka bir süslemenin işlenmesi gibi Samarra sonrasındaki gelişmenin özelliklerini bünyesinde toplamaktadır. Eser, bütün yüzeye yayılan süslemeleriyle Anadolu'da post-Samarra üslubunu taşıyan tek ahşap kapı örneğidir.

Gerek Anadolu'da gerekse Anadolu dışındaki eserler arasında kendine has özellikler gösteren II. Kılıçarslan Türbesi'nin bu 12. yüzyıla ait kapı kanatları bir an önce korunmaya alınmalıdır.

TARTIŞMA

Başkan: Acaba sorular var mı efendim?..

Sayın Gönül ÖNEY buyurun.

Prof.Dr.Gönül ÖNEY- Dikkatimi çekti bir detay örneğinde kapı kanadının, Akşehir Çinici Mescidi Kapı Kanatlarında olduğu gibi sırt sırta minbere bakan iki ejder var, dikkatinizi çekti mi?

Rüstem BOZER (Devamla)- Açıkca ifade etmek gerekirse hayır.

Prof.Dr.Gönül ÖNEY (Devamla)-Evet. Burada da çok bariz, gözleri de yerinde.

Rüstem BOZER (Devamla)-İlk işim onu tekrar tespit etmek olacak.

Başkan- Başka soru soracak arkadaş var mı?.. Buyurun Sayın Yılmaz Önge bey.

25. Buradaki benzerlik usta ilişkilerini gündeme getirmektedir. Minber, üzerindeki kitabeye göre, **Ahlat'lı üstâd Hacı Mengümberti** tarafından yapılmıştır. (Bkz.M.Z.Oral, "Anadolu'da Sanat Değeri...", s.30; B.Karamağaralı, a.g.e., s.87). Sanatçı, eğer Ahlat'ta yetiştiyse, buradaki 12. yüzyılın ikinci çeyreğine ait mezartaşlarında görülen eğri kesim tekniğini tanıyıyor olmalıdır. Dolayısıyla minberin küçük bir bölümünde de olsa bunu uygulamıştır. Daha büyük sahalara uygulanan, başka bir deyişle asıl bezeme alanlarını dolduran kapı kanatlarının benzer tarzdaki süslemelerinde görülen üslup minberdekilere göre biraz değişikti. Kapının minberden sonra yapıldığını biliyoruz. Buna göre kanatlar, zamanla üslubunda az da olsa değişim gösteren Ahlat'lı minber ustasının eseri olabileceği gibi, aynı ekolden başka bir ustanın eseri de olabilir.

26. Minber için bkz. M.B.Smith, "Minbar. Masjid-i Djami, Muhammediye (Yezd)", **Athar-e İnan**, I, Paris, 1936, s.175-180

27. Bkz.R.Ettinghausen, "Beveled Style", s.77, pl.XI.

28. Ay.es., s.74; Minber hakkında geniş bilgi için bkz. Tariq Jawad al-Janabi, **Studies in Mediaeval Iraqi Architecture**, Baghdad, 1982 (1983), s.191-194.

29. R.Ettinghausen, "Beveled Style", s.75-76,

30. Bkz.L.Bronstein, "Decorative Woodwork of the Islamic Period", **A Survey of Persian Art**, III, London, 1939, s.2609-2610; R.Ettinghausen, "Beveled Style", s.81-82.

31. Anadolu Selçuklu devrinde yazının süslemede yer almadığı diğer bir ahşap kapı örneği Divriği Ulu Camii'nde bulunmaktadır. Resim için bkz. Y.Önge, "Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası'ndaki Teknik ve Estetik Özellikler", **Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası**, Ankara, 1978, s.59-62, res.42.

Prof.Dr.M.Yılmaz ÖNGE- Efendim ben de teşekkür edeyim. Hakikaten çok önemli bir hatıradır ve isabetle söylediniz. Benim de kanaatim o. Bugün eski yerinde kalabilmiş, orijinal yerinde kalabilmiş en eski kapı kanadı örneği Anadolu'da Selçuklu döneminden. Üzerindeki boya konusuna temas etmek istiyorum. Tozlu olduğu için pembe görünüyor. Fakat benim kanaatim, o aşı boyası dediğimiz koyu pembe, kızıl çalan pembe renk. Ne kadar eski olduğunu söyleyemeyeceğim; ancak boyalı orijinal örnek olarak Divriği Ulu Caminin ahşap şah mahfili parmaklıklarını söyleyebilirim. Onlar hem nakışlıdır, hem boyalıdır.

Rüstem BOZER - Çok teşekkür ederim. Ona benzer bir kapı kanadı Üsküdar Mihrimah Sultan Camii'nin kuzeyindeki kapı kanadındaki geometrik parçalarında da bir kırmızı renk kullanıldığı bahsi geçiyor; ama, böyle bütün yüzeyin kaplanması özelliği üzerinde ben özellikle durdum. Ama, ayrıca kalem işlerine zaten ben fazla girmiyorum. Onu da açıkça ifade edeyim.

Başkan- Efendim, başka sorular veya eklenmek istenen bilgiler var mı?.. Buyurun efendim.

Doç.Dr.O.Cezmi TUNCER- Teşekkür ederim Bozer'e. onların boya olduğundan kuşku yok. Dikkat ederseniz nakışlı yüzeyde yok, düz yüzeylerde var, çerçeve şeklinde.

Rüstem BOZER (Devamla)- Bütün yüzeyde var.

Doç.Dr.O.Cezmi TUNCER (Devamla)- Öyleyse belki de koruyucu amaçla mı vuruldu? O kadar geniş yüzeyin boyanacağını sanmıyorum. Aşı boyası bizde çok yaygın. Özellikle ahşap camilerimizin tavanlarında falan çok kullanılıyor. Yalnız ahşapta değil kârgirde bile örneklerini çok az de olsa gördük. Mesela, Konya Kalender Babanın girişe göre sol cephesinde, mermerin bittiği kottan yukardaki tuğlanın arasındaki derzlere bakın, aynı rengi göreceksiniz. Zaman içinde rengi solmuş. Bilmiyorum yanılıyor muyum? Kalender Babanın sol cephesinde, kible cephesinde taş panonun bittiği yerde tuğlalar başlarken derzler bu aşı boyası ile boyanmıştır.

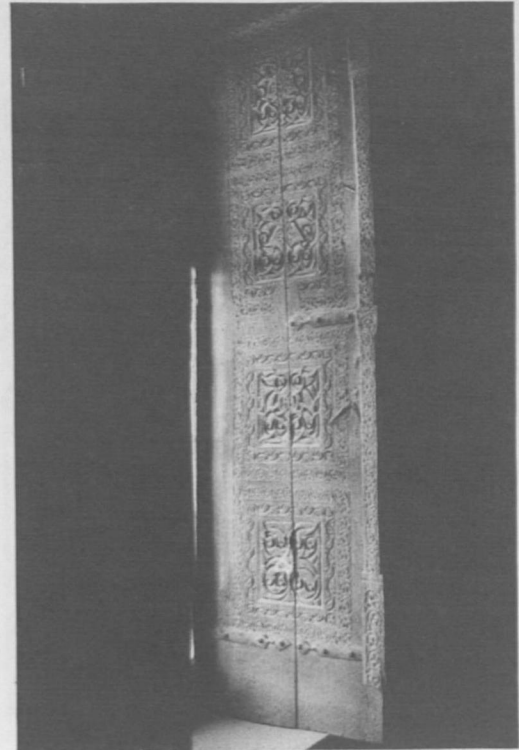
Rüstem BOZER- Efendim benim özellikle bu konuda dikkatinizi çekmek istediğim bir husus var. Yani, ahşap üzerinde kalem işi yok değil, var. Bunun için taş, mermer falan gitmeye gerek yok. 13. yüzyıldaki Selçuklu dönemi ahşap camilerinde bir yığın kalem işi var. 13. yüzyıla ait tarihli Selçuklu rahlesi var. Benim burada altını çizerek söylediğim konu, ahşap kapıların boyanması veya boyanmaması. Buna menberleri ve sandukaları da ilave edebiliriz ama, özellikle ahşap kapıların gerek koruyucu amaçla, gerekse süsleme amaçla, gerek kalem işi, gerekse düz bir renkte boyanıp boyanmaması idi. Onu özellikle belirtmek isterim. Yoksa, ayrıca kalem işinde birçok örnek var.

Başkan-Başka konuşmak isteyen veya bilgi verecek olan var mı efendim?.. Yok.

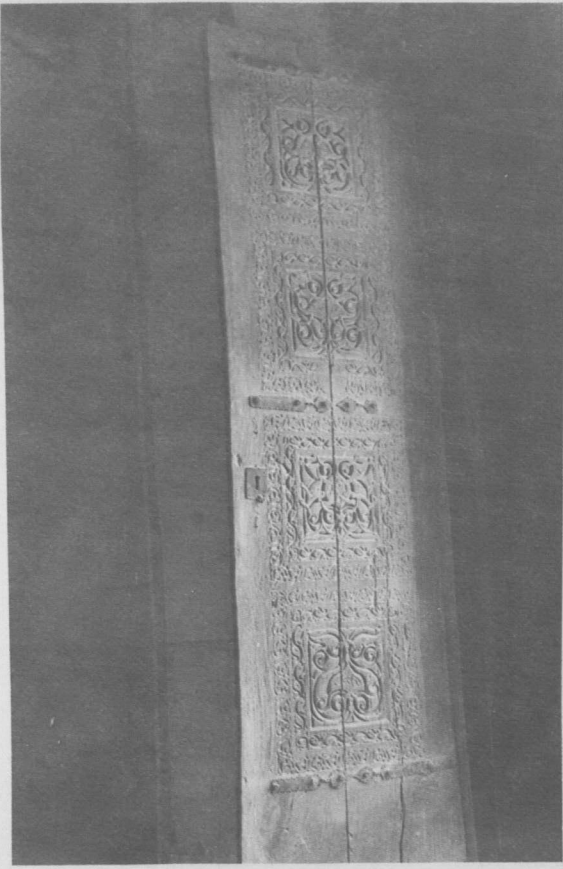
Çok teşekkür ediyorum.

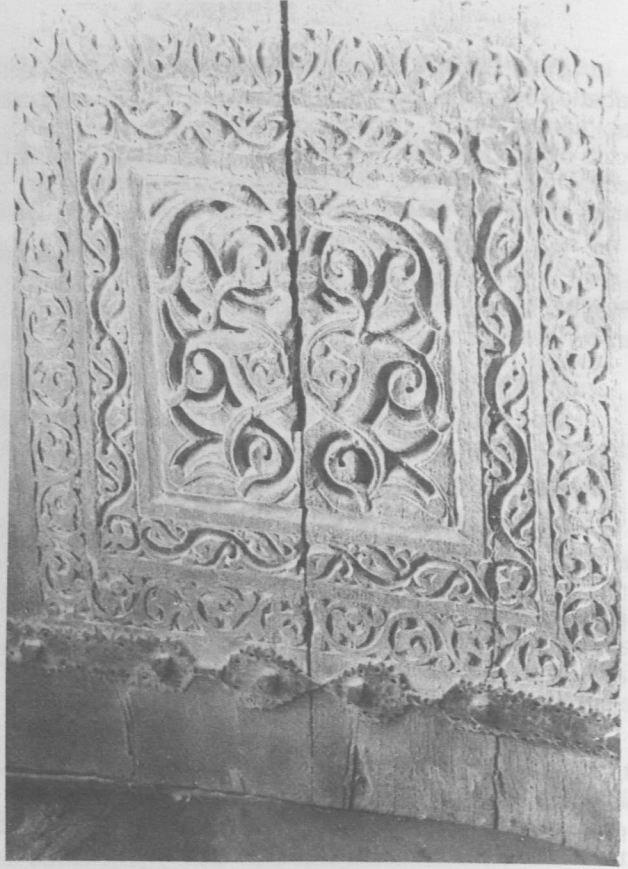
Resim 1: Konya II.Kılıçarslan Türbesi, kuzeydoğu cephe.

Resim 2: Sol kanat .

Resim 3: Sağ kanat.

Resim 4: Sağ kanat, birinci pano.

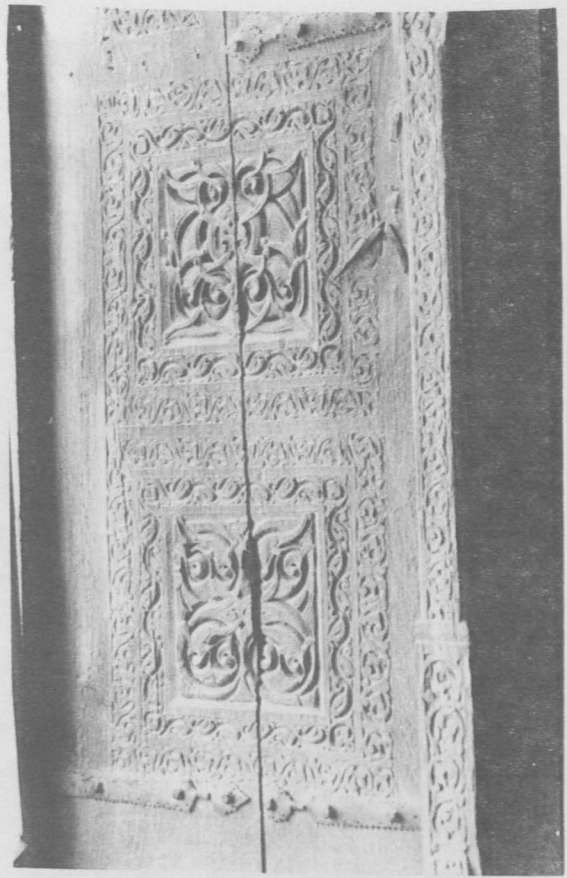
Resim 5: Sağ kanat, ikinci pano.

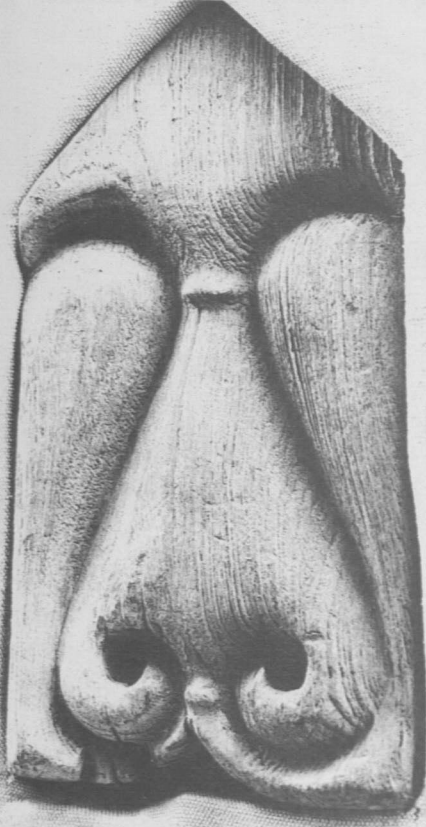
Resim 6: Sağ kanat, üçüncü pano.

Resim 7- Sağ kanat, dördüncü pano.

Resim 8: Sol kanat, üçüncü ve dördüncü panolar.

Resim 9: Samarra'dan ahşap parça, 9.yüzyıl.
(İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi)

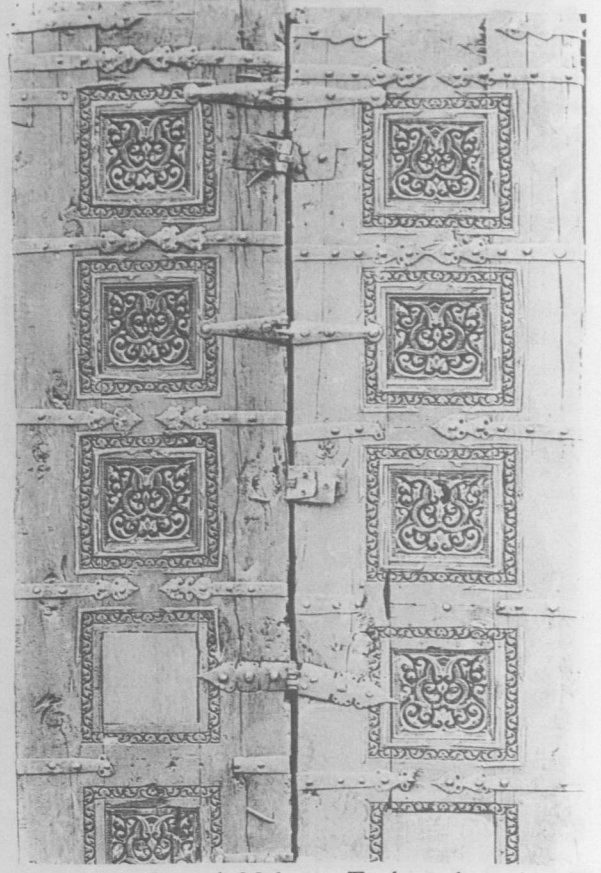

Resim 10: İran, Muhammediye (Yezd) Camii
minberi yan aynalık panosu (M.B.Smith'den)

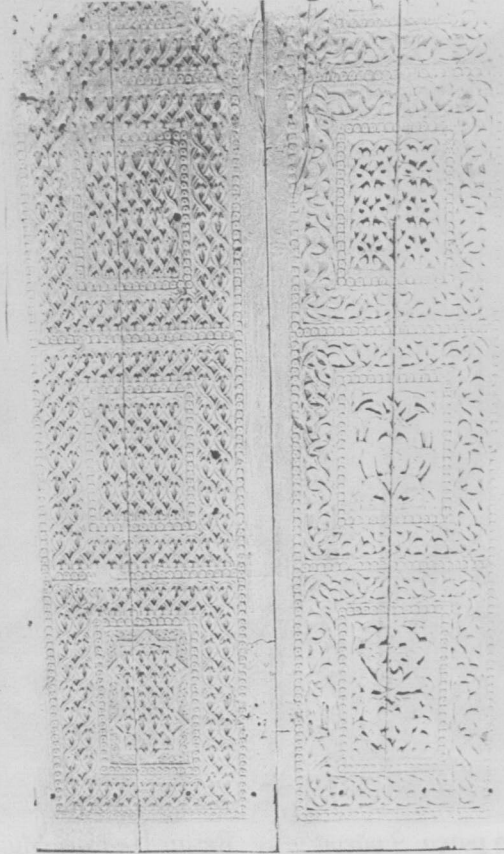

Resim 11: Kahire El-Ezher Camii, kapı kanadından detay. (K.A.C.Creswell'den)

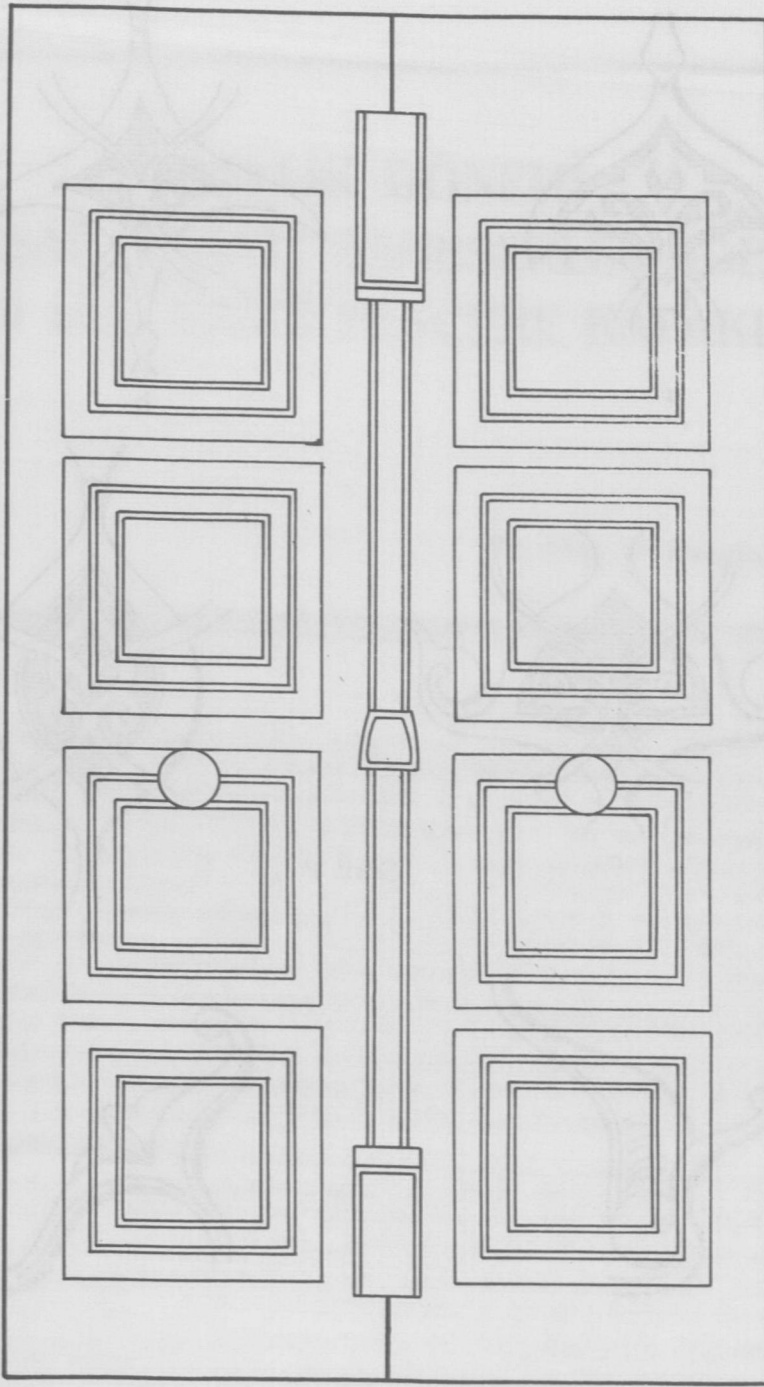

Resim 12: Gazneli Mahmut Türbesi, kapı kanatlarının arka yüzünden detay. (L.Bronstein'dan)

Resim 13: Ankara Kızılbey Camii kapı kanatları.

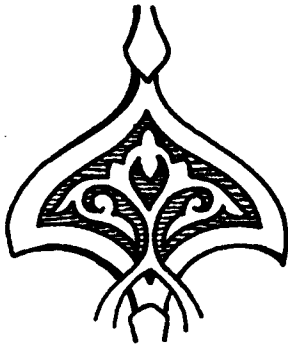

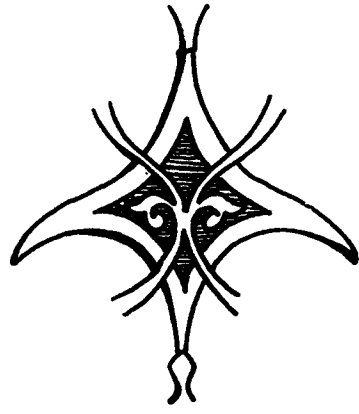
Şekil: 1

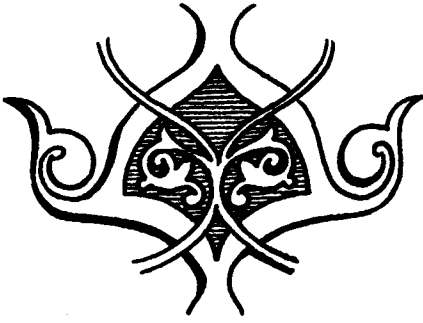
Şekil: 4

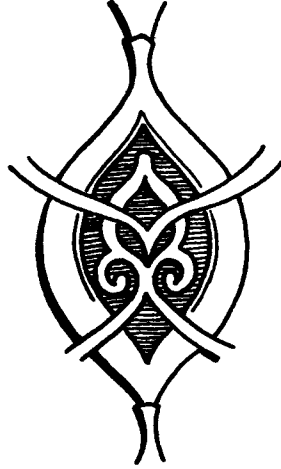
a

b

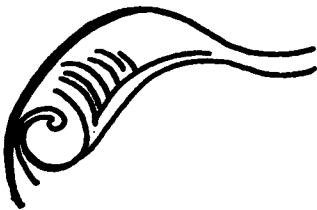
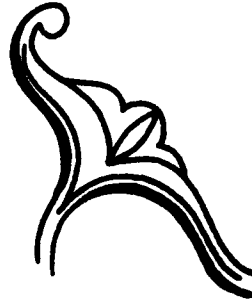
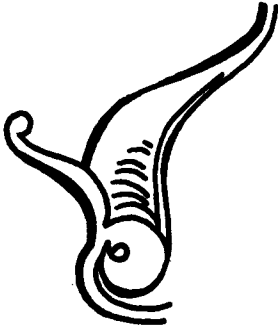

c

d

Şekil: 2

Şekil: 3